

Т. П. Афончанка

Беларускага гандлева-эканамічнага ўніверсітэту спажывецкай кааперацыі,
канд. юрыд. навук, дац.,
дацэнт кафедры права і эканамічных тэорый

ЗАКАНАДАУЧЫЯ ВЫТОКІ УЗАЕМАДЗЕЙННЯ ДЗЯРЖАУНЫХ І ГРАМАДСКІХ УСТАНОУ ПРЫ АЖЫЦЦЯУЛЕННІ МЕРАПРЫЕМСТВАУ ПА САЦЫЯЛЬНАЙ РЭАБІЛІТАЦЫІ АСОБ, ВЫЗВАЛЕННЫХ АД ПАКАРАННЯ

© Афончанка Т. П., 2016

У артыкуле праводзіцца даследванне прававога рэгулявання механізму супрацоўніцтва дзяржаўных (рэспубліканскіх і мясцовых) органаў і грамадскіх устаноў, якія ў межах нададзеных ім функцый ажыццяўляюць паўнамоцтвы, накіраваныя на аказанне дапамогі асобам, раней адбываўшым крэмінальнае пакаранне, і ў першую чаргу – у выглядзе пазбаўлення волі. Высветляюцца некаторыя праблемы, якія характарызуюць дадзены працэс як у сферы праватворчасці, так і ў практыцы правапрымяняльнай дзейнасці, а таксама зроблены спробы сфармуляваць прапановы ліквідацыі выяўленых нарматыўных недакладнасцей у мэтах удасканалення прававога рэгулявання інстытута постпенальнага кантролю за асуджанымі.

Ключавыя словы: дзяржаўны механізм, крэмінальная адказнасць, узаемадзеянне, сацыяльная рэабілітацыя, адаптацыя ў грамадстве, дапамога.

Т. П. Афонченко

ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНИХ ТА МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЗАХОДІВ ЩОДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ПОКАРАННЯ

Досліджено правове регулювання механізму співпраці державних (республіканських і місцевих) органів і громадських установ, які в межах наданих їм функцій здійснюють повноваження, спрямовані на надання допомоги особам, які раніше відбували кримінальне покарання, і насамперед – у вигляді позбавлення волі. Виявлено деякі проблеми, які характеризують цей процес як у сфері правотворчості, так і в практиці правозастосовчої діяльності, а також зроблено спроби сформулювати пропозиції щодо ліквідації виявлених нормативних недоліків з метою вдосконалення правового регулювання інституту постпенального контролю за засудженими.

Ключові слова: державний механізм, кримінальна відповідальність, взаємодія, соціальна реабілітація, адаптація в суспільстві, допомога.

LEGISLATIVE ORIGINS OF THE INTERACTION OF GOVERNMENT AND PUBLIC INSTITUTIONS IN THE IMPLEMENTATION OF MEASURES ON SOCIAL REHABILITATION OF PERSONS RELEASED FROM PUNISHMENT

The article presents a study of the mechanism of legal regulation of cooperation of government (national and local) authorities and public institutions, within the limits of their functions shall exercise the powers aimed at helping those who have served criminal penalty in the first place - in the form of imprisonment. Clarified some of the problems that characterize this process in the field of law-making and in the practice of law enforcement, as well as attempts were made to formulate proposals addressing the identified regulatory nedakladnestsey to improve the legal regulation of the institute control over prisoners.

Keywords: state mechanism, criminal responsibility, cooperation, social rehabilitation, adaptation in a society, help.

Пастаноўка праблемы. Ва ўмовах глабалізацыі патэнцыяльных выклікаў развіццю чалавецтва пытанні прафілактыкі правапарушэнняў, а таксама злачынстваў як найбольш небяспечнай формы супрацьпраўных паводзін, з'яўляюцца адной з актуальных праблем сучаснага развіцця кожнай дзяржавы, у тым ліку Рэспублікі Беларусь. Сацыяльная адаптацыя – гэта элемент працэса інтэграцыі ў сацыяльным і псіхалагічным сэнсе ў чые-небудзь сацыяльнае асяроддзе. У галіне папярэджання злачыннасці і крымінальнага судаводства дадзены тэрмін адносяць да разнастайных форм уздзеяння і праграм, якія распрацаваны для асуджаных асоб ў мэтах стварэння сістэмы перашкод, якія не дазваляць іх паўторнага ўцягвання ў дэвіянтныя паводзіны ці паменшаць верагоднасць такіх паводзін. У выніку гэтага меры сацыяльнай адаптацыі з'яўляюцца свайго роду спробамі розных кампанентаў сістэмы правасуддзя ў супрацоўніцтве з грамадскімі аб'яднаннямі, рэлігійнымі арганізацыямі, навучальнымі ўстановамі, установамі аховы здароўя, супольнасцямі і сям'ёй асобы, якая дапусціла крымінальныя паводзіны, падтрымаць паспяховую сацыяльную інтэграцыю былоа злачынцы з-за небяспекі здзяйснення ім злачынства зноў пасля вызвалення ад адбыцця пакарання.

Аналіз апошніх даследванняў і публікацый. Разуменне сутнасці і праэсу ўзаемадзеяння дзяржаўных устаноў у сферы рэсацыялізацыі залежыць ад афіцыйнай кропкі зроку на інстытут крымінальнай адказнасці ўвогуле. У сучасных умовах сфера прымянення і прававое рэгуляванне сацыяльнага крымінальна-прававога кантролю з'яўляецца недастаткова даследваным у сістэме навук крымінальна-прававога цыклу, што ў значнай ступені вызначыла выбар галіны вывучання. Прававая прырода постпенальнага кантролю не знайшла свайго адназначнага разумення ў навуковых канцэпцыях і працягвае выступаць падставай для дыскусій. У аснову навуковага разумення крымінальнай адказнасці ў айчынным крымінальным праве, а як вынік – і ў дзеючым крымінальным заканадаўстве Рэспублікі Беларусь пакладзена канцэпцыя “адказнасць-асуджэнне”, якая атрымала шырокае распаўсюджванне на сучасным этапе развіцця акадэмічнай думкі. Прадстаўнікамі названай канцэпцыі з'яўляюцца такія даследчыкі, як П. П. Осіпаў, В.С. Прохараў, Н. М. Крапачоў, А. М. Тарбагаеў, А. І. Байцоў, В. У. Скібіцкі, В. А. Шкурко [1, с. 43–55; 2, с. 166–173; 3, с. 124–135; 4, с. 14; 5, с. 88; 6, с. 41]. Згодна з названай канцэпцыяй, адказнасць вызначаецца як крымінальна-прававое ўздзеянне пасродкам асуджэння вінаватага на аснове крымінальнай санкцыі, а акт асуджэння і абумоўлены ім стан судзімасці складае сутнасць крымінальнай адказнасці і рэальнае яе ўздзеянне [4, с. 14]. Канцэпцыя “адказнасць-асуджэнне” наблізіла разуменне крымінальнай адказнасці да яе зыходнага пачатку, але, на жаль, не вырашыла праблемы яе функцыянальнага зместу як сістэмы мер уздзеяння на правапарушальніка. У развіццё названай пазіцыі беларуская школа крымінальнага права сцвярджае, што асуджэнне з'яўляецца падставай

адказнасці, але далёка не вызначае яе змест. У завершаным выглядзе канцэпцыя “адказнасць-асуджэнне” была сфармуляваная айчыннымі прадстаўнікамі навукі крымінальнага права, у ліку якіх нельга не згадаць такіх аўтараў, як Н. А. Бабій [7, с. 221–223], В. В. Марчук [8, с. 35–42], Г. М. Серада [9, с. 48–52], І. М. Сініца [10, с. 145–150]. У. М. Хоміч сфармуляваў наступнае нарматыўнае вызначэнне крымінальнай адказнасці ў кантэксце названай канцэпцыі: “Крымінальная адказнасць уяўляе сабой асуджэнне па прыговору суда асобы, якая ўчыніла злачынства, і прымяненне на аснове асуджэння пакарання і іншых мер уздзеяння ў адпаведнасці з крымінальна-прававой санкцыяй” [11, с. 33], удакладніўшы пры гэтым, што крымінальна-прававая санкцыя як форма выражэння адказнасці не зводзіцца да пазначэння таго ці іншага віду пакарання і яго межаў, “... у яе аснове ляжыць крымінальна-прававая забарона, забяспечаная пагрозай крымінальнай адказнасці, іншымі словамі, неабходнасць асуджэння асобы, якая здзейсніла злачынства, як злачынцы, што іманентна вынікае з забараняючага характару крымінальна-прававой нормы” [11, с. 7]. Артыкул 44 дзеючага Крымінальнага кодексу Рэспублікі Беларусь змяшчае прапанаваную аўтарам дэфініцыю ў практычна нязменным выглядзе. У адпаведнасці з нарматыўнай канцэпцыяй ў Крымінальным кодэксе фармулюецца таксама сістэма мер, якія дадзеную адказнасць адлюстроўваюць [12, с. 25]. У якасці параўнання, Крымінальны кодекс Украіны разглядае крымінальную адказнасць у якасці аналага пакаранню і таму выводзіць меры постпенальнага кантролю за межы крымінальнай адказнасці [13, с. 3–1085].

Мэта артыкула. Мэта прадстаўленага артыкула – сфармуляваць на аснове вывучэння сучаснага нацыянальнага заканадаўства напрамку ўдасканалення прававога рэгулявання дзейнасці дзяржаўных органаў у сферы сацыяльнай адаптацыі асоб, якія адбылі крымінальнае пакаранне.

Асноўная частка. У Рэспубліцы Беларусь тэрмін “прафілактыка” замацаваны ў асноўным заканадаўчым акце, які ўсталявае асновы прафілактычнай дзейнасці па-за мер крымінальна-прававога ўздзеяння, якім з’яўляецца Закон Рэспублікі Беларусь “Аб асновах дзейнасці па прафілактыцы правапарушэнняў” [14]. Частка 2 арт. 2 названага Закона замацоўвае, што прафілактыка правапарушэнняў пры вядзенні крымінальнага і адміністрацыйнага працэсаў, выкананні пакарання і іншых мер крымінальнай адказнасці ажыццяўляецца ў адпаведнасці з іншымі заканадаўчымі актамі. Такім чынам, Закон выводзіць функцыю сацыяльнай адаптацыі асуджаных як істотны элемент папярэджання і прафілактыкі рэцыдыву за рамкі свайго прававога рэгулявання, дзякуючы чаму сацыяльная адаптацыя асуджаных, якія адбылі пакаранне, павінна разглядацца як частка сістэмы крымінальнага судаводства, фармавацца і ажыццяўляцца ў плоскасці крымінальна-прававых і крымінальна-выканаўчых праваадносін.

У структурна-функцыянальным стаўленні комплекс мерапрыемстваў сацыяльна-адаптацыйнага характару ўключае дзве стадыі іх рэалізацыі:

1) праграмы і мерапрыемствы, прапанаваныя ў самой установе выканання пакарання да вызвалення, каб дапамагчы асуджанаму быць максімальна гатовым як мага больш беспраблемна пераадольваць цяжкасці сацыяльнай рэінтэграцыі, не выкарыстоўваючы крымінальны вопыт. Гэтыя мерапрыемствы, як правіла, звяртаюцца да фактараў рызыкі, звязаных з папярэднімі злачыннымі паводзінамі. Падобнае неабходна, каб нейтралізаваць псіхалагічныя ўстаноўкі крымінагеннага парадку ў паводзінах асуджанага, прышчапіць яму неабходныя навукі і інтарэсы законапаслухмяных паводзін у незалежным жыцці, а таксама падрыхтавацца да вызвалення і вяртання ў грамадства ў якасці запатрабаванага грамадзяніна;

2) праграмы і мерапрыемствы, заснаваныя на дзейнасці ўпаўнаважаных дзяржаўных органаў і грамадскіх устаноў, якія часам з’яўляюцца часткай схемы ўмоўнага вызвалення каб палегчыць сацыяльную рэінтэграцыю злачынцаў пасля іх вызвалення. Гэтыя мерапрыемствы сацыяльнай адаптацыі заснаваны на рэалізацыі некаторых формаў назірання (прафілактычнага назірання і прэвентыўнага нагляду) з боку ўпаўнаважаных органаў, а таксама на розных формах падтрымкі і дапамогі злачынцам і іх сем’ям.

Варта заўважыць, што належнага прававога і арганізацыйнага механізму кіравання дзейнасцю па сацыяльнай адаптацыі асуджаных, якія адбылі крымінальнае пакаранне, і ў першую чаргу,

пазбаўленне волі, яго праграма-планавага забеспячэння (суправаджэння) у Рэспубліцы Беларусь да цяперашняга часу не створана. Так, у Крымінальна-выканаўчым кодэксе Рэспублікі Беларусь закладзена норма, якая рэгулюе паўнамоцтвы Дэпартаменту выканання пакаранняў Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь (далей – ДВП) і яго структурных падраздзяленняў у пытаннях аказання сацыяльна-адаптацыйнай дапамогі вызваленым з месцаў пазбаўлення волі [15]. Адпаведныя адносіны таксама ўрэгуляваны пералікам ведамасных інструкцый, якія прадугледжваюць узаемадзеянне органаў крымінальна-выканаўчай сістэмы з мясцовымі органамі ўлады і кіравання, органамі ўнутраных спраў (далей – ОУС) па месцы меркаванага жыхарства асуджанага, з падраздзяленнямі службы занятасці [16; 17; 18]. Прадметна-мэтавы механізм кіравання сацыяльнай адаптацыяй асоб, якія вызваляюцца з папраўчых устаноў, названымі прававымі дакументамі не ўстанаўліваецца. З мэтай аказання сацыяльна-адаптацыйнай дапамогі асуджаным адміністрацыя папраўчай установы сапраўды ўзаемадзейнічае з ОУС і органамі па працы, занятасці і сацыяльнай абароне, мясцовымі выканаўчымі і распарадчымі органамі па пытаннях, якія адносяцца да іх кампетэнцыі. Некаторыя мерапрыемствы тлумачальнага характару па падрыхтоўцы асуджаных да вызвалення пачынаюцца з моманту іх прыбыцця ў папраўчую ўстанову, але яны пазбаўлены мэтавай яснасці і прадметнасці. Згодна з арт. 192 Папраўча-крымінальнага кодэкса, праца адміністрацыі папраўчай установы па падрыхтоўцы асуджанага да вызвалення пачынаецца не менш, чым за тры месяцы да вызвалення шляхам абмену інфармацыяй з ОУС і органамі па працы, занятасці і сацыяльнай абароне аб неабходнасці аказання дапамогі асуджанаму ў працоўным і бытавым уладкаванні і кантроле за яго прыбыццём. Што тычыцца асоб, прыбыўшых для адбыцця пакарання, то з імі на працягу ўсяго перыяду ізаляцыі ад грамадства ў асноўным праводзіцца тлумачальная праца, у тым ліку па тэматыцы, накіраванай на фарміраванне перспектывы далейшага жыццёўладкавання пасля вызвалення. Акрамя таго, высвятляецца іх лад жыцця да асуджэння, ажыццяўляецца ўцягванне ў адукацыйную, працоўную дзейнасць у межах тых магчымасцяў, якія ёсць у папраўчай установе. Паводле інфармацыі ДВП, на аснове дадзеных, атрыманых у ходзе вывучэння асобы асуджанага, начальнікам атрада папраўчай установы складаецца індывідуальная праграма, якая складаецца з трох частак: першапачатковай, асноўнай і заключнай. Першапачатковая частка папраўчай праграмы фарміруецца адразу пасля размеркавання асуджанага ў атрад. Яна ўключае мерапрыемствы, разлічаныя на вывучэнне асобы асуджанага і на забеспячэнне яго паспяховай адаптацыі да ўмоў ізаляцыі ад грамадства. Асноўная частка папраўчай праграмы складаецца на аснове комплексу дадзеных, атрыманых у ходзе вывучэння асуджанага, і рэалізуе педагагічныя мэты з дапамогай выхаваўчага ўздзеяння, накіраванага на карэкціроўку праблемных рыс характару, схільнасцей, фарміраванне ў асуджанага станоўчых устаноў і набыццё ім вопыту вядзення правапаслухмянага ладу жыцця як у перыяд адбыцця пакарання, так і пасля вызвалення з месцаў ізаляцыі ад грамадства. З улікам развіцця інфармацыйных тэхналогій, нам уяўляецца, што падобная дзейнасць павінна быць ўніфікавана і ажыццяўляцца на аснове базавай камп'ютарнай праграмы, якая змяшчае комплекс звестак аб тыпавых характарыстыках асобы і прапануе магчымыя метадыкі сацыялізацыі з улікам атрыманых звестак аб асобе. Заключная частка праграмы складаецца на аснове праведзенага аналізу выканання задач, вызначаных у асноўнай частцы праграмы.

З мэтай асветлення умоў жыцця пасля вызвалення, вызначэння шляхоў пераадолення магчымых цяжкасцяў і замацавання вынікаў папраўчага ўздзеяння ў папраўчай установе арганізаваны і праводзяцца групавыя заняткі з асуджанымі ў форме “школы падрыхтоўкі да вызвалення (рэадаптацыі) асуджаных”. Яны ўяўляюць сабой спецыфічную форму групавых заняткаў на сацыяльна-арыентаваныя тэмы. У дадзеным напрамку таксама максімальна выкарыстоўваюцца сродкі інфармацыйнага ўздзеяння на асуджаных – стэнды з размяшчэннем тлумачэнняў па пытаннях рэгістрацыі па месцы жыхарства, жыллёвага заканадаўства, адрасоў, дзе можна атрымаць тую ці іншую сацыяльную дапамогу, цэнтраў для былых асуджаных, а таксама тэматычныя відэаматэрыялы і інш. Дадаткова ў мэтах прававой асветы асуджаных у папраўчых установах створаны і функцыянуюць цэнтры эталоннай прававой інфармацыі, дзе асуджаны можа ў раздрукаваным выглядзе атрымаць актуальную прававую інфармацыю па пытаннях, якія яго зацікавілі.

Пасля вызвалення з папраўчай установы асуджаны пераўтвараецца ў аб'ект кантрольна-рэгістрацыйнай дзейнасці ОУС. Папярэдне адміністрацыя папраўчай установы паведамляе ОУС па абраным асуджаным месцы жыхарства. Арганізацыйна функцыю сацыяльнай адаптацыі ў рэжыме прафілактычнага кантролю (прэвентыўнага нагляду і прафілактычнага назірання) дадзенай катэгорыі асуджаных забяспечваюць тэрытарыяльныя крымінальна-выканаўчыя інспекцыі (далей – КВІ) пры ўдзеле ОУС і падтрымцы іншых дзяржаўных органаў. У мэтах аптымізацыі іх дзейнасці ў згаданым кірунку ў сістэме МУС Рэспублікі Беларусь створана Упраўленне наглядна-выканаўчай дзейнасці (далей – УНВД). Упраўленне дзейнічае на падставе адпаведнага палажэння [19], у якім указваецца, што ў межах сваіх паўнамоцтваў УНВД каардынуе дзейнасць у сферы арганізацыі выканання і адбывання пакаранняў, не звязаных з ізаляцыяй асуджанага ад грамадства, іншых мер крымінальнай адказнасці, а таксама ў сферы папярэджання правапарушэнняў, якія здзяйснююцца асобамі, што маюць судзімасць і таяць на ўліку ў КВІ тэрытарыяльнага ОУС. Функцыя каардынацыі ажыццяўлення сацыяльна-адаптацыйных мерапрыемстваў у дачыненні да асуджаных не згадваецца, хоць яна ўласцівая дзейнасці названага ведамства. Яшчэ больш няпэўна функцыя сацыяльнай адаптацыі выкладзена ў Інструкцыі па арганізацыі дзейнасці крымінальна-выканаўчых інспекцый органаў унутраных спраў [20], а таксама ў Інструкцыі аб парадку дзейнасці тэрытарыяльных органаў унутраных спраў па выкананні пакаранняў і іншых мер крымінальнай адказнасці [21]. Сацыяльна-адаптацыйная функцыя ўплецена ў сістэму прафілактыкі, якая, у сваю чаргу, пакуль не мае выразнага механізму кіравання і перманентнага ажыццяўлення.

З аналізу названых вышэй нарматыўных прававых актаў вынікае, што кампаненты сацыяльнай адаптацыі зводзяцца да наступнага:

1) ОУС забяспечваюць кантроль за прыбытцём грамадзян, вызваленых з папраўчых устаноў, папраўчых устаноў адкрытага тыпу, арыштных дамоў, да абранага месцы жыхарства. Парадак прымянення супрацоўнікамі ОУС мер індывідуальнай прафілактыкі рэгламентуецца Інструкцыяй аб арганізацыі работы органаў унутраных спраў у сферы прафілактыкі правапарушэнняў [22];

2) КВІ ажыццяўляюць рэгістрацыйна-ўліковы і прафілактычны кантроль за дадзенай катэгорыяй асуджаных. Прафілактычны кантроль за асуджанымі, вызваленымі з папраўчай установы, крымінальна-выканаўчыя інспекцыі праводзяць сумесна з тэрытарыяльнымі ОУС;

3) мясцовыя выканаўчыя і распарадчыя органы прымаюць меры па забеспячэнню жылымі памяшканнямі і працаўладкаванню грамадзян, вызваленых з папраўчых устаноў, папраўчых устаноў адкрытага тыпу, арыштных дамоў, а таксама грамадзян, якія вярнуліся з адмысловых вучэбна-выхаваўчых і лячэбна-выхаваўчых устаноў, аказваюць падтрымку арганізацыям і індывідуальным прадпрымальнікам, якія прадстаўляюць працоўныя месцы для названай катэгорыі грамадзян.

Сістэма прафілактычнага постпенальнага кантролю за асуджанымі, вызваленымі з папраўчых устаноў, мае тры ўзроўні рэжымнага нападнення, замацаваных дзеючым Крымінальным кодэксам Рэспублікі Беларусь: 1) прафілактычнае назіранне (арт. 81 Кодэкса); 2) прэвентыўныгляд (арт. 80 Кодэкса); 3) прафілактычны кантроль за асуджанымі, якія адбывалі пазбаўленне волі, але не падпадаюць пад патрабаванні артыкулаў 80 і 81 Кодэкса (у асноўным ажыццяўляецца ў выглядзе ўлікова-рэгістрацыйнага кантролю і агульнай прафілактыкі) [23].

Для аказання дапамогі ў правядзенні кантрольных мерапрыемстваў постпенальнага кантролю, згодна з ч. 5 арт. 200 Крымінальна-выканаўчага кодэксу, прыцягваюцца члены назіральных камісій, што павінна ўзмацніць сістэмнасць і перыядычнасць кантролю за асуджанымі. Палажэнне аб назіральных камісіях пры абласных (Мінскім гарадскім), раённых, гарадскіх выканаўчых камітэтах, мясцовых адміністрацыях, усталёўвае, што назіральныя камісіі для выканання ўскладзеных задач маюць права аказваць дапамогу ў правядзенні асобных сацыяльна-адаптацыйных мерапрыемстваў [24]. Недастатковасць рэальнага ўплыву на працэс прыняцця распарадчых рашэнняў у дачыненні да асуджанага з прычыны адсутнасці ўладных паўнамоцтваў праватворчага і правапрымяняльнага характару ў назіральных камісіях усіх узроўняў (Рэспубліканская грамадская назіральная камісія пры Міністэрстве юстыцыі, назіральныя камісіі пры абласных, Мінскім гарадскім, раённых, гарадскіх выканаўчых камітэтах, мясцовых адміністрацыях) не дазваляе аказваць ўплыў на працэсы, якія адбываюцца ў органах і ўстановах крымінальна-выканаўчай сістэмы, у тым ліку пры распрацоўцы і рэалізацыі праграм рэсацыялізацыйнага ўздзеяння на асуджаных.

На жаль, узаемадзеянне паміж папраўымі установамі, ОУС, падраздзяленнямі УНВД і іншымі арганізацыямі па пытаннях постпенальнай адаптацыі можна прызнаць здавальняючым толькі ў аспекце выканання фармалізаваных патрабаванняў нарматыўных актаў, але далёка не ў фармаце фактычнай выніковасці дзейнасці па сацыяльнай адаптацыі асуджаных. ДВП абмяжоўвае свае мерапрыемствы (функцыі) па сацыяльнай адаптацыі інфармацыйным растлумачэннем парадку атрымання асуджаным сацыяльнай падтрымкі пасля вызвалення і інфармацыйным паведамленнем ОУС па месцы жыхарства асуджанага. Рэгіянальныя выканаўчыя і распарадчыя органы фактычна самаўхіліліся ад ініцыявання мерапрыемстваў, накіраваных на адаптацыю асобаў, вызваленых ад пакарання. УНВД тлумачыць сваю недастатковую актыўнасць у сферы пытанняў па рэалізацыі функцыі сацыяльнай адаптацыі маштабнасцю падкантрольных асуджаных, паколькі кантынгент асоб, якія стаяць на ўліку ў КВІ вельмі значны (па стане на 1 студзеня 2015 г. – 83 829 чалавек) [25].

Вынікі. Такім чынам, аналіз функцыянавання сістэмы сацыяльнай адаптацыі асуджаных, якія вызваляюцца з папраўчых устаноў, паказаў, што ў Рэспубліцы Беларусь арганізацыйна і нарматыўна не ў поўнай меры адбылося інстытуцыянальнае афармленне дзейнасці ўпаўнаважаных суб'ектаў, якія рэалізуюць дадзеную функцыю на аснове праграма-мэтавага кіравання і ўзаемадзеяння. На аснове вышэйпрыведзенай інфармацыі відавочна неабходнасць пабудовы механізму кіравання працэсамі сацыяльнай адаптацыі на пастаяннай і планавай аснове. Прыняцце комплекснага заканадаўчага акта, у якім сінтэзуюцца паўнамоцтвы ўсіх суб'ектаў, што ўключаны ў дзейнасць па сацыяльнай адаптацыі, на аснове фарміравання арганізацыйнага цэнтра каардынацыі, кіравання, праграма-крыміналагічнага і сацыяльнага планавання забеспячэння названай дзейнасці ўяўляецца актуальным і неабходным. Мэтазгодна ўнесці наступныя прапановы: 1. Распрацаваць і прыняць Закон Рэспублікі Беларусь “Аб сацыяльнай адаптацыі асоб, вызваленых ад адбыцця пакарання”, на базе якога працэс сацыяльнай адаптацыі асуджаных павінен ажыццяўляцца як неад’емная частка і мэта крымінальнага судаводства і распаўсюджвацца як на перыяд знаходжання асуджанага ў адпаведнай папраўчай установе, так і на перыяд пасля адбыцця пакарання – аж да пагашэння (зняцця) судзімасці, з ужываннем у апошнім выпадку мер постпенальнага кантролю, якія адпавядаюць ступені сацыяльна-маральнай занябданасці асобы. Механізм кіравання працэсам сацыяльнай адаптацыі павінен ўсталёўвацца і рэгламентавацца на прынцыпах сінтэзу ўзаемадзеяння і каардынацыі дзейнасці ўсёй наяўнай інфраструктуры дзяржаўных і недзяржаўных органаў, устаноў і арганізацый, якія ў адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам ўпаўнаважаны (абавязаны альбо маюць магчымасць) аказваць асуджаным адпаведную падтрымку ў сацыяльнай адаптацыі. 2. Дзейнасць па фарміраванні і рэалізацыі індывідуальных папраўчых праграм асуджаных мэтазгодна ажыццяўляць з выкарыстаннем тыпавых тэстаў на аснове сучасных інфармацыйных тэхналогій. 3. Істотнага рэфармавання патрабуе прававы статус назіральных камісій усіх узроўняў на прадмет надання абавязковай сілы іх рашэнням, што фактычна зыходзяць ад органаў кіравання мясцовага ўзроўню, пры якіх яны створаны і дзейнічаюць.

1. Осипов П. П. *Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций: Аксиологические аспекты* / П. П. Осипов. – Л.: Ленингр. гос. ун-т, 1976. – 136 с. 2. Прохоров В. С. *Механизм уголовно-правового регулирования: норма, правоотношение, ответственность* / В. С. Прохоров, Н. М. Кропачев, А.Н. Тарбагаев. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1989. – 208 с. 3. Прохоров В. С. *Преступление и ответственность* / В. С. Прохоров. – Л.: Ленингр. гос. ун-т, 1984. – 136 с. 4. Скибицкий В. В. *Освобождение от уголовной ответственности и отбывания наказания* / В. В. Скибицкий. – К.: Наукова думка, 1987. – 184 с. 5. Тарбагаев А. Н. *Судимость и ее уголовно-правовое значение* / А. Н. Тарбагаев, Н. М. Кропачев, А. И. Бойцов // Вестник ЛГУ. – Сер. 6. – 1990. – Вып. 2 (№ 13). – С. 88. 6. *Уголовное право БССР: Общая часть* / Под общ. ред. И. И. Горелика. – Минск: Выш. школа, 1978. – 336 с. 7. Бабий Н. А. *Санкционному обеспечению уголовной ответственности – научную основу* / Н. А. Бабий // Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для органов внутренних дел Республики Беларусь: тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. Дню бел. науки (Минск, 25 января 2008 г.) / М-во внутр. дел Респ. Беларусь,

Акад. МВД. – Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2008. – С. 221–223. 8. Марчук В. Понятие и правовые последствия судимости в действующем законодательстве Республики Беларусь / В. Марчук // *Право.by*. – 2009. – № 1. – С. 35–42. 9. Середа Г. Н. Юридическая природа отсрочки исполнения наказания / Г. Н. Середа // *Юрид. журн.* – 2009. – № 1. – С. 48–52. 10. Синица И. М. Осуждение без назначения наказания: правовые аспекты регулирования / И. М. Синица // *Изв. Гомел. гос. ун-та им. Ф. Скорины*. – 2007. – № 2. – С. 145–150. 11. Хомич В. М. Формы реализации уголовной ответственности / В. М. Хомич. – Минск: Белгосуниверситет, 1998. – 132 с. 12. Барков А. Концептуальные основы Уголовного кодекса Республики Беларусь 1999 г. / А. Барков // *Юстыцыя Беларусі*. – 1999. – № 4. – С. 23–28. 13. *Навукова-практычны коментар да Кримінальнага кодексу Украіны / Відп. ред.: В. Ф. Бойко*. – 6-те вид., допов. – К.: А.С.К., 2000. – 1120 с. 14. Об основах деятельности по профилактике правонарушений: Закон Республики Беларусь № 122-3, 4 янв. 2014 г. // *Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь*. – 2014. – № 4, 2/2120. 15. Уголовно-исполнительный кодекс Республики Беларусь: Принят Палатой представителей, 14 дек. 1999 г.: Одобрен Советом Респ. Нац. собр. Респ. Беларусь, 22 дек. 1999 г.: Утв. Президентом Респ. Беларусь 11 янв. 2000 г. // *Ведомости Нац. собр. Респ. Беларусь*. – 2000. – № 8. – Ст. 52. 16. Инструкция о порядке оказания администрацией учреждения уголовно-исполнительной системы Министерства внутренних дел Республики Беларусь помощи осужденным к ограничению свободы с направлением в исправительное учреждение открытого типа или к лишению свободы в трудовом и бытовом устройстве: утв. постановлением Министерства внутренних дел Республики Беларусь, 15 января 2014 г. № 15 // *Архив Управления внутренних дел Гомельского облисполкома*. – 2015. 17. Инструкция о порядке взаимодействия органов по труду, занятости и социальной защите, территориальных центров социального обслуживания, территориальных органов внутренних дел и администраций исправительных учреждений по трудовой и социальной реабилитации лиц, освобожденных из учреждений уголовно-исполнительной системы: утв. совместным постановлением Министерства труда и социальной защиты Республики Беларусь, Министерства внутренних дел Республики Беларусь, 30 марта 2012 г. № 47/93 // *Архив Управления внутренних дел Гомельского облисполкома*. – 2015. 18. Инструкция о порядке организации и проведения воспитательной работы с осужденными к наказаниям в виде ареста и лишения свободы: утв. приказом Министра внутренних дел Республики Беларусь, 30 декабря 2013 г. № 572 // *Архив Управления внутренних дел Гомельского облисполкома*. – 2015. 19. Положение об Управлении надзорно-исполнительной деятельности Министерства внутренних дел Республики Беларусь: утв. приказом Министра внутренних дел Республики Беларусь, 16 марта 2011 г. № 88 // *Архив Управления внутренних дел Гомельского облисполкома*. – 2015. 20. Инструкция по организации деятельности уголовно-исполнительных инспекций органов внутренних дел: утв. приказом Министра внутренних дел Республики Беларусь, 9 января 2012 г. № 5 // *Консультант Плюс: Беларусь. Технология ПРОФ [Электронный ресурс] // ООО “ЮрСпектр”*. – Минск, 2015. 21. Инструкция о порядке деятельности территориальных органов внутренних дел по исполнению наказаний и иных мер уголовной ответственности: утв. постановлением Министерства внутренних дел Республики Беларусь, 15 января 2014 г. № 13 // *Консультант Плюс: Беларусь. Технология ПРОФ [Электронный ресурс] // ООО “ЮрСпектр”*. – Минск, 2015. 22. Инструкция об организации работы органов внутренних дел в сфере профилактики правонарушений: утв. приказом Министра внутренних дел Республики Беларусь, 28 марта 2014 г. № 94 // *Архив Управления внутренних дел Гомельского облисполкома*. – 2015. 23. Уголовный кодекс Республики Беларусь: принят Палатой предст. 2 июня 1999 г.: одобр. Советом Респ. Нац. собр. Респ. Беларусь 24 июня 1999 г.: Утв. 9 сент. 1999 г. // *Ведомости Нац. собр. Респ. Беларусь*. – 1999. – № 24. – Ст. 420. 24. Об утверждении Положения о наблюдательных комиссиях при областных (Минском городском), районных, городских исполнительных комитетах, местных администрациях: Указ Президента Респ. Беларусь, 28 авг. 2001 г. № 460 // *Нац. реестр прав. актов Респ. Беларусь*. – 2001. – № 82. – С. 13–15. 25. Статистические сведения о количестве лиц, осужденных судами Республики Беларусь, и применяемых мерах уголовной ответственности // *Архив Государственного учреждения “Научно-практический центр проблем укрепления законности и правопорядка Генеральной прокуратуры Республики Беларусь”*. – 2015 г.